

Cauza C-347/21**Cerere de decizie preliminară****Data depunerii:**

4 iunie 2021

Instanța de trimitere:

Spetsializiran nakazatelen sad (Bulgaria)

Data deciziei de trimitere:

3 iunie 2021

Persoana acuzată:

DD

Altă parte la procedură:

Spetsializirana prokuratura

ORDONANȚĂ[...] *[omissis]*

- 1 Instanța de trimitere întâmpină dificultăți în aprecierea conținutului exact al Hotărârii din 13 februarie 2020, pronunțate în cauza C-688/18, EU:C:2020:94, în ceea ce privește demersul de remediere a unei erori constând în încălcarea dreptului persoanei acuzate de a fi prezentă personal la procedura penală și, în special, în a aprecia dacă refacerea măsurilor de cercetare sau măsurile de cercetare suplimentare trebuie efectuate în prezența persoanei acuzate. În plus, [instanța nu este sigură] dacă această soluție juridică se aplică și în cazul încălcării dreptului persoanei acuzate la apărare prin intermediul unui avocat.

Pentru acest motiv, este necesar să se adreseze Curții de Justiție o cerere de decizie preliminară.

Situația de fapt

- 2 DD a fost pus sub acuzare pentru a fi constituit, împreună cu alte patru persoane, un grup infracțional organizat având ca obiect îmbogățirea prin trafic ilegal de migranți resortisanți ai unor țări terțe (Bangladesh și Irak) către Bulgaria, pentru

ajutor ilegal la intrarea pe teritoriu, precum și pentru acceptarea și plata de mită în acest context, în acest grup fiind implicați funcționari, dat fiind că trei dintre persoanele acuzate, printre care DD, sunt angajați în cadrul „Granichna politisia” (Poliția de Frontieră) de pe aeroportul din Sofia – faptă care se pedepsește în temeiul articolului 321 alineatul (3) punctul 2 coroborat cu alineatul (2) din Nakazatelen kodeks (Codul penal, denumit în continuare „NK”). În plus, i s-a reproșat că, în scopul obținerii unui avantaj patrimonial, a acordat ajutor unor persoane precise – MM și RB – pentru a intra în mod ilegal pe teritoriu, infracțiune prevăzută la articolul 281 alineatul (2) din NK.

- 3 La ședința din 15 octombrie 2020, s-au prezentat persoana acuzată, DD, și apărătorul său, avocatul VV. Au fost audiați câțiva martori, printre care martorul cu identitate secretă nr. 263. Avocatul VV a avut posibilitatea de a interoga martorul. Din cauza orei tardive, audierea martorului a fost amânată pentru o altă zi, și anume pentru 30 noiembrie 2020.
- 4 La 27 noiembrie 2020, avocatul VV a depus o cerere de amânare a judecării cauzei, în care preciza că nu era încă vindecat ca urmare a contractării coronavirusului.
- 5 În ședința din 30 noiembrie 2020, persoana acuzată, DD, a depus o cerere de amânare din cauza absenței avocatului său. Cu toate acestea, Tribunalul a intrat în ședință și a continuat audierea martorului nr. 263.

Această instanță a recunoscut că astfel s-a încălcat dreptul persoanei acuzate, DD, de a fi reprezentată de un avocat; pe de altă parte, s-ar aduce atingere dreptului avocatului VV de a fi prezent la proces și de a participa la acesta. Cu toate acestea, Tribunalul a hotărât că audierea martorului trebuia continuată, dând celorlalte părți ocazia de a-l interoga. În același timp, această instanță a precizat că martorul este convocat la următoarea ședință de judecată, astfel încât avocatul VV să îl poată interoga. Instanța a considerat că va elimina astfel efectul negativ al organizării audierii, la 30 noiembrie 2020, în lipsa avocatului VV. Aceasta a invocat Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene pronunțată în cauza C-688/18.

Audierea martorului nr. 263 a continuat, părțile prezente punând întrebări. O copie a procesului-verbal a fost transmisă avocatului VV. Ședința următoare a fost stabilită la 18 decembrie 2020.

- 6 La 4 decembrie 2020, avocatul VV a prezentat o copie a unui certificat medical care atesta că nu era în măsură să se prezinte la ședința din 30 noiembrie 2020.
- 7 La 10 decembrie 2020, avocatul VV a prezentat un document care atesta contaminarea cu coronavirus a persoanei acuzate, DD, și a introdus o cerere de amânare.

La 15 decembrie 2020, avocatul VV a prezentat un document care atesta faptul că avea probleme de sănătate suplimentare, precum și un document suplimentar

referitor la îmbolnăvirea persoanei acuzate, DD. Acesta a introdus o cerere de amânare.

- 8 Cu toate acestea, ședința a avut loc la 18 decembrie 2020. Instanța a reiterat că martorul care s-a înfățișat, YAR, trebuie să fie audiat, iar avocatului VV și persoanei acuzate, DD, li s-a dat posibilitatea de a-i adresa întrebări în cadrul următoarei ședințe. Instanța a făcut referire din nou la hotărârea pronunțată de Curte în cauza C-688/18.

Ceilalți avocați au exprimat critici importante în privința acestei decizii a instanței de trimitere.

Martorul YAR a fost audiat. Copii ale procesului-verbal au fost transmise către persoana acuzată DD și către avocatul VV.

- 9 Următoarea ședință a avut loc la 11 ianuarie 2021. La această ședință s-au prezentat persoana acuzată DD și avocatul VV.

Avocatul VV a criticat decizia instanței de a organiza ședințele din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020 și a susținut că drepturile apărării au fost încălcate. Potrivit acestuia, Tribunalul a interpretat în mod eronat dreptul Uniunii și, în concret, hotărârea pronunțată de Curte în cauza C-688/18. Acesta a susținut de asemenea că hotărârea menționată ar privi absența persoanei acuzate, iar nu absența apărătorului. În plus, aceasta s-ar referi la o reglementare națională care autorizează ținerea ședinței în lipsa acuzatului și a avocatului său, în timp ce ordinea juridică bulgară interzice acest lucru. În plus, directiva ar stabili norme minime, în timp ce standardul național ar prevedea garanții mai mari.

Ca răspuns la aceste obiecții, instanța menționată a considerat că, într-adevăr, nu era clar dacă normele privind protecția dreptului persoanei acuzate de a fi prezentă la proces, astfel cum sunt definite în hotărârea Curții pronunțată în cauza C-688/18, se aplicau și avocatului. Această instanță a precizat că drepturile persoanei acuzate DD și ale avocatului VV de a fi prezente personal la desfășurarea ședințelor din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020 au fost încălcate și a considerat că această încălcare poate fi remediată printr-o audiere suplimentară a martorilor. În această privință, instanța menționată a respins argumentația apărării potrivit căreia dreptul național oferă un nivel de protecție mai ridicat și, prin urmare, aplicarea dreptului Uniunii este exclusă.

Instanța a hotărât că se impunea efectuarea unei audieri suplimentare a martorului nr. 263, precum și a martorului YAR, în prezența avocatului VV și a persoanei acuzate DD, înainte de a stabili dacă și măsura în care încălcarea a fost remediată.

- 10 În ședința din 22 februarie 2021 au fost audiați ambii martori. Atât persoana acuzată DD, cât și avocatul VV au fost prezenți personal și au putut să le adreseze întrebări.

Persoana acuzată DD nu a adresat nicio întrebare, în timp ce avocatul VV a adresat întrebări doar martorului YAR. Acesta a arătat în mod expres că nu are întrebări pentru martorul cu identitate secretă nr. 263.

În urma acestei declarații, audierea martorului nr. 263 a continuat cu lectura informațiilor furnizate de acesta în faza precontencioasă a procedurii. Celelalte părți și instanța i-au adresat întrebări, însă persoana acuzată DD și avocatul VV nu i-au adresat întrebări. Ambii au arătat că nu au întrebări.

- 11 În cadrul acestei ședințe, instanța a reiterat întrebarea dacă, prin efectuarea audierilor martorului YAR și ale martorului nr. 263, avocatul VV consideră remediată încălcarea dreptului (său și al acuzatului) de a fi prezent personal la proces, săvârșită în ședințele din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020.

Avocatul VV a susținut că încălcarea nu fusese remediată, întrucât un act de procedură nelegal nu putea să aibă consecințe legale. Acesta a apreciat că numai în prezența tuturor părților este posibilă administrarea unor probe admisibile. Pentru acest motiv, încălcarea respectivă putea fi remediată numai prin refacerea audierilor martorilor nr. 263 și YAR cu privire la întrebările adresate în cadrul ședințelor din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020.

- 12 Instanța a arătat că, ținând seama de dificultatea acestei probleme, urma să se pronunțe ulterior cu privire la aceasta. Totuși, considerând că nu poate ajunge singură la un răspuns convingător, aceasta a decis să sesizeze Curtea de Justiție a Uniunii Europene cu o cerere de decizie preliminară.

13 Dreptul Uniunii

Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate (JO 2013, L 294, p. 1, denumită în continuare „Directiva 2013/48”).

Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale (JO 2016, L 65, p. 1, denumită în continuare „Directiva 2016/343”).

Hotărârea Curții din 13 februarie 2020 pronunțată în cauza C-688/18, EU:C:2020:94.

Dreptul național

- 14 Articolul 55 din Nakazatelnno-protsesualen kodeks (Codul de procedură penală, denumit în continuare „NPK”) prevede:

„Suspectul are următoarele drepturi: [...] să participe la procesul penal [...] să aibă un apărător”.

Articolul 99 din NPK prevede:

„Avocatul are următoarele drepturi: [...] să participe la procesul penal”.

Articolul 271 alineatul (2) din NPK prevede:

„Ședința trebuie să fie amânată în cazul în care următoarele persoane nu se înfățișează:

[...]

2. persoana acuzată [...]
3. apărătorul [...]

Ședința în lipsa persoanei acuzate este autorizată numai în cazul în care acesta nu poate fi identificat sau și-a dat acordul în deplină cunoștință de cauză [articolul 269 alineatul (3) din NPK]. În cazul în care cauza este judecată în lipsa persoanei acuzate, apărarea de către un avocat este obligatorie [articolul 94 alineatul (1) punctul 8 din NPK].

Aceste dispoziții din legea națională se aplică întregii proceduri jurisdicționale și nu numai unei singure ședințe.

- 15 Potrivit dreptului național, prin administrarea de probe (în speță, audiere de martori) în lipsa persoanei acuzate și a avocatului său, se încalcă dreptul persoanei acuzate de a fi prezent personal și de a avea acces la un avocat.
- 16 Este cert că această eroare de procedură nu poate fi îndreptată decât dacă acești martori sunt convocați din nou, iar persoanei acuzate și avocatului său li se dă ocazia să le adreseze întrebări.

Cu toate acestea, dreptul național nu precizează în mod expres care este caracterul acestei noi audieri a martorilor și, în special, dacă aceasta reprezintă o audiere suplimentară sau o refacere a audierii.

În cazul audierii suplimentare, se păstrează valoarea informațiilor furnizate de acești martori în lipsa persoanei acuzate și a apărătorului său. Aceasta întrucât informațiile au fost furnizate în urma întrebărilor adresate de celelalte părți prezente. În cazul noii audieri a martorilor, persoana acuzată absentă anterior și apărătorul absent anterior sunt prezenți și își pot adresa întrebările. Astfel, aceștia își pot exercita pe deplin dreptul de a fi prezenți personal și dreptul de a fi apărați de un avocat.

În cazul refacerii audierii, informațiile furnizate de martori în lipsa persoanei acuzate și a apărătorului își pierd valoarea. Aceasta ține de faptul că informațiile

au fost furnizate în lipsa persoanei acuzate și a apărătorului său. În cazul noii audieri a martorilor, nu numai că persoana acuzată absentă anterior și apărătorul absent anterior trebuie să își adreseze întrebările, dar și celelalte părți trebuie să își adreseze din nou întrebările, indiferent de prezența lor la audierea anterioară.

- 17 Dreptul național nu reglementează în mod expres aspectul dacă trebuie să se efectueze o audiere suplimentară sau să se refacă audierea. Cu toate acestea, există elemente care sugerează că organizarea unei audieri suplimentare este pe deplin suficientă.

Articolul 348 alineatul (3) punctul 1 din NPK are următorul cuprins:

„O încălcare a normelor de procedură este substanțială atunci când:

1. aceasta a determinat o limitare a drepturilor procedurale ale părților interesate și nu a fost remediată”.

Dacă trebuie să se rețină că este necesară o refacere a audierii, audierea inițială își pierde valoarea juridică. Pentru acest motiv, aceasta nu trebuie să fie luată în considerare de către instanța judecătorească la pronunțarea hotărârii. Prin urmare, această audiere, care nu are valoare juridică, nu determină nicio limitare a drepturilor procedurale ale părților interesate.

Dacă trebuie să se rețină că este necesară o audiere suplimentară, valoarea juridică a primei audieri se păstrează. Aceasta s-a desfășurat în lipsa persoanei acuzate și a apărătorului și, din această cauză, a determinat o limitare a drepturilor lor procedurale. Prin noua audiere a aceluiași martori, în cadrul căreia persoana acuzată și avocatul său pot interoga martorii, se remediază încălcarea normelor de procedură.

Din această perspectivă, în raport cu situația de fapt din procedura principală, dispoziția articolului 348 alineatul (3) punctul 1 din NPK se aplică numai audierii suplimentare, iar nu refacerii audierii. Aceasta impune o anumită calitate a noii audieri a aceluiași martori, care constă în a da pe deplin persoanei acuzate și avocatului său, absenți cu ocazia audierii anterioare, ocazia de a adresa întrebări. În cazul în care se dă această ocazie, încălcarea anterioară este remediată.

- 18 Întrebările preliminare

Dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la propriul proces, prevăzut la articolul 8 alineatul (1) coroborat cu articolul 10 alineatul (1) din Directiva 2016/343 și cu considerentul (44) al acesteia, este respectat atunci când, în cadrul unei ședințe distincte, un martor a fost audiat în lipsa persoanei acuzate, însă, la ședința următoare, persoana acuzată a avut ocazia să interogheze acest martor, dar a declarat că nu are întrebări, sau este necesară, pentru a asigura respectarea acestui drept de a fi prezent personal, refacerea integrală a acestei audieri, inclusiv reiterarea întrebărilor adresate de celelalte părți care au fost prezente la prima audiere?

Dreptul la apărare prin avocat, prevăzut la articolul 3 alineatul (1) coroborat cu articolul 12 alineatul (1) din Directiva 2013/48, este respectat atunci când, în două ședințe distincte, doi martori au fost audiați în lipsa avocatului, însă, la următoarea ședință, acesta din urmă a avut ocazia să interogheze cei doi martori, sau este necesar, pentru a asigura respectarea dreptului la apărare prin avocat, ca aceste două audieri, inclusiv întrebările adresate de celelalte părți la prima audiere, să fie refăcute integral și, în plus, să se dea avocatului – care a fost absent la cele două ședințe anterioare – ocazia de a-și adresa întrebările?

Motivarea trimiterii preliminare

19 Cu privire la prima întrebare:

Curtea de Justiție precizează, la punctele 47 și 48 din hotărârea pronunțată în cauza C-688/18, EU:2020:94, că nu există o încălcare a dreptului persoanei acuzate de a fi prezentă personal atunci când, deși absentă în cadrul unei ședințe, actele efectuate în absența sa sunt refăcute în prezența sa.

Având în vedere toate considerațiile anterioare, nu este clar care este valoarea pe care Curtea o acordă cerinței refacerii acestor acte. Mai concret, nu este clar dacă este necesară refacerea întregii audieri (cu alte cuvinte, părțile prezente anterior, care și-au adresat deja întrebările, trebuie să adreseze în prezent încă o dată aceleași întrebări, iar apoi, persoana acuzată, absentă anterior, să își poată adresa întrebările) sau dacă audierea trebuie să fie refăcută numai în ceea ce privește protecția drepturilor persoanei acuzate absente (ceea ce ar însemna că persoana acuzată absentă anterior va avea posibilitatea de a adresa întrebări).

Pe de o parte, la punctul 47, Curtea menționează o „audier[e] suplimentar[ă]” („further examination”, „l’audition supplémentaire”), acesta fiind un indiciu că audierea precedentă își păstrează validitatea.

Pe de altă parte, la punctul 48, Curtea vorbește despre o „refacere” („has had repeated [...] the steps”, „la réitération”), acesta fiind un indiciu că audierea anterioară își pierde validitatea.

În plus, Curtea precizează în dispozitiv: „[...] să refacă actele menționate, în special prin efectuarea unei audieri suplimentare a unui martor [...]” („to repeat those steps in particular by conducting a further examination”, „a réitérer lesdits actes, notamment en procédant à l’audition supplémentaire”). În consecință, Curtea asociază fără ambiguitate refacerea cu audierea suplimentară. Rămâne, totuși, neclar care este valoarea pe care Curtea înțelege să o atribuie termenilor utilizați, întrucât, potrivit terminologiei juridice naționale, „refacerea audierii” și „audierea suplimentară” sunt noțiuni diferite, care se exclud reciproc.

20 Astfel, prima întrebare urmărește să clarifice dacă efectuarea unei „audieri suplimentare” este conformă cu dispoziția articolului 10 alineatul (1) din Directiva

2016/343 sau dacă este necesar să se efectueze o „refacere a audierii” (a se vedea punctul 16 de mai sus), astfel încât încălcarea dreptului persoanei acuzate de a fi prezentă la proces, prevăzut la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, să fie considerată efectiv remediată.

- 21 Trebuie citat considerentul (44) al Directivei 2016/343, care precizează conținutul cerinței „măsuri[lor] reparatorii adecvate și eficiente”.

Prin „măsuri reparatorii adecvate și eficiente” trebuie să se înțeleagă faptul că persoana acuzată, absentă în cadrul ședinței precedente, trebuie să aibă ocazia să își adreseze întrebările sau că trebuie să li se ofere această ocazie tuturor părților, inclusiv celor prezente la ședința precedentă?

În special: aceste măsuri reparatorii se aplică numai în privința efectelor asupra sferei juridice a persoanei acuzate, al cărei drept la prezență personală a fost încălcat, întrucât numai ea „[trebuia să fie] plasa[tă] [...] în aceeași situație în care s-ar fi aflat dacă încălcarea nu s-ar fi produs” [considerentul (44)]? Sau măsurile reparatorii se aplică și în privința efectelor asupra sferei juridice a celorlalte părți interesate, al căror drept la prezență personală nu a fost încălcat?

- 22 Pentru mai multă claritate: în efectuarea unei „audieri suplimentare” (a se vedea punctul 16 de mai sus), celelalte părți interesate, care au fost prezente la ședința precedentă, pot de asemenea să adreseze întrebări, dar este vorba în acest caz despre întrebări noi, iar nu despre reiterarea unor întrebări vechi și deja adresate. Aceste întrebări noi reprezintă expresia dreptului lor de a participa la procedură, iar nu expresia „măsuri[lor] reparatorii adecvate și eficiente” în cazul unei încălcări a acestui drept.

În procedura principală, după ce avocatul VV a încheiat interogatoriul martorului nr. 263, iar persoana acuzată, DD, a declarat că nu avea întrebări proprii, celelalte părți au adresat numeroase întrebări noi martorului în contextul continuării normale a procedurii, și anume lectura informațiilor furnizate de martorul nr. 263 în cursul fazei precontencioase (a se vedea punctul 10 de mai sus). Soluția de a considera o „audiere suplimentară” drept măsură reparatorie eficientă nu are, așadar, ca efect excluderea posibilității celorlalte părți de a adresa martorului întrebări noi, suplimentare.

- 23 Cu privire la a doua întrebare: aceasta are un conținut identic cu prima, însă privește dreptul de acces la un avocat prevăzut la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2013/48.

Este cert că acest drept a fost încălcat în procedura principală, întrucât ședințele din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020 (în cadrul cărora au fost audiate cei doi martori) s-au ținut în lipsa avocatului VV, ceea ce a avut drept consecință faptul că dreptul persoanei acuzate DD la apărare printr-un avocat nu a fost exercitat.

Prin urmare, se ridică problema substanței căii de atac efective prevăzute la articolul 12 din Directiva 2013/48, și anume dacă este necesar să se efectueze o „audiere suplimentară” sau o „refacere a audierii” cu privire la cei doi martori (a se vedea punctul 16 de mai sus).

În special, se ridică problema dacă, pentru a asigura respectarea dreptului persoanei acuzate, DD, la apărare de către avocatul VV, era suficient faptul că, în cadrul noii ședințe care a avut loc la 22 februarie 2021, acesta a avut ocazia de a interoga cei doi martori sau dacă, în cadrul noii ședințe, pe lângă interogarea martorilor de către acesta, ar fi fost necesar ca celelalte părți (celelalte patru persoane acuzate și avocații lor) să își reitereze toate întrebările pe care le adresaseră deja în cadrul ședințelor din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020.

Cele menționate anterior sunt valabile și în ceea ce privește această problemă.

24 Utilitatea răspunsului Curții

Obiecțiile avocatului VV nu pot fi ignorate. Într-adevăr, Hotărârea Curții pronunțată în cauza C-688/18 lasă loc unor interpretări diferite și privește numai dreptul persoanei acuzate de a fi prezent personal la propriul proces, dar nu și dreptul avocatului său de a participa la procedură.

Din această cauză, în urma unui răspuns al Curții la întrebările sale, instanța de trimitere ar fi lămurită cu privire la aspectul dacă, prin actele de procedură efectuate de ea la 22 februarie 2021 în procedura principală, a remediat în mod suficient încălcarea dreptului persoanei acuzate DD și al avocatului său VV de a fi prezent în cadrul procedurii penale și de a participa la aceasta în mod adecvat sau dacă, dimpotrivă, protecția drepturilor lor impune efectuarea unei noi audieri a celor doi martori, în cadrul căreia trebuie să fie adresate din nou întrebările pe care celelalte părți implicate le-au adresat în cursul ședințelor din 30 noiembrie 2020 și din 18 decembrie 2020.

[...] [omissis]